

lidí. A co je to nejobtížnější a na čem konečně nejvíce záleží — musí překonávat sama sebe. Sotva to dokáže ze svých vlastních a vnitřních pohnutek. Měla by být tedy vděčná — myslí-li to vážně s demokratickým socialismem — za každý impuls ze strany veřejnosti, za celý ten společenský tlak, který se po lednu rozvinul a který ji nutí, aby překonávala své vlastní bariéry.

Reportér, č. 20, 15.-21. května 1968

Dalimil

Obavy a rozvaha

Půldruhé měsíce po Drážďanech se sešla schůzka představitelů socialistických zemí v pozoruhodně neobvyklém složení: jestliže v drážďanském chyběla tradičně Jugoslávie a méně tradičně Rumunsko, v moskevském zcela netradičně Československo. S výrazným psychologickým efektem — se smíšenými pocity občanů a státníků neúčastněně se země — pořadatelé zřejmě počítali (podle budapeštského dopisovatele Tanjuga prý došlo ke schůzce z iniciativy W. Ulbrichta, zatímco J. Kadár k ní měl výhrady), na těsně předcházejícím dvoustranném československo-sovětském jednání nebyla o uvažované schůzce řeč.

Ve smíšených pocitech našich občanů a státníků se zrcadlí proměna nálad. Atmosféra prvních poledňových týdnů a měsíců, kdy všechny nebo téměř všechny spojovala jen jedna obava, aby se to nevrátilo do starých kolejí, je tatam. Pomalu se rovněž zapomíná na mezinárodní obdiv k politické zralosti „demokraticky smýšlejících Středoevropanů“, k „dokonalé režii destalinizace“, k „politickému zázraku pokojné revoluce“. Travičí studní — doma i jinde — jsou opět při práci. Vystoupení prof. Hagera v NDR, kritizujícího J. Smrkovského jako představitele nacionalismu a revizionismu, se zdá být už dávnou minulostí. Počet narážek a víceméně skrytých i otevřených výpadů od té doby výrazně vzrostl.

K vystoupení prof. Hagera došlo v době mezi abdikací A. Novotného a volbou L. Svobody. Národ na ně reagoval jednotně. Od té doby se náš vnitropolitický život značně diferencoval. A připustme, že se stal jaksi „normálnější“: na novém stupni se reprodukuje rozdíly v politickém myšlení jednotlivých skupin a vrstev obyvatelstva.

Obavy vyjadřuje i titulke na první straně nedělního Rudého práva. „Vyvarovat se chyb, které by zmařily velké naděje“. V kontextu zprávy, z níž je uvedená věta vyjmuta, se hovoří o nutnosti postupovat obezřetně, dobře se zamyslet nad každým rozhodnutím, majít čas na důkladné uvážení každé věci. Všechno vlastnosti, které nejsou nikdy špatnými rádcí v politice.

Radikálně naladění lidé si ovšem kladou otázku: neskrývá se za těmito výzvami bezděčná snaha přibrzdit vývoj nebo jej dokonce zastavit? Radikalismus lidí, kteří odmítají jakoukoli obezřetnost a rozvahu, jakékoliv přibrzďování či zpomalování by nezasluhoval velké pozornosti. O slovo se však hlásí politický instinkt vypěstovaný mnohaletými zkušenostmi polovičitých rozhodů s „kultem osobnosti“. Politický smysl výzev k opatrnosti a varování před chybami je proto třeba zvážit v nejširších dobových a společenských souvislostech.

„Československo nežije ve vzduchoprázdnu,“ cituje uvedený článek z projevu J. Smrkovského, „je součástí socialistického tábora a přátelství se Sovětským svazem a socialistickými zeměmi je nedotknutelné, ale naše bratrské vztahy musí být vytvořeny na základě naprosté vzájemné rovnoprávnosti a naši přátelé nám nesmějí mít za zlé, když třeba v tom či onom se od nich budeme lišit.“

Citovaný výrok naznačuje základní problém naší národní politiky. Progresivní socialistické síly u nás usilují o budování nového společenského řádu v souladu s reálnými národními podmínkami a potřebami — usilují o „československý“ socialismus. Jako síly internacionalistické a socialistické usilují zároveň o zachování spolenectví se Sovětským svazem i s ostatními socialistickými zeměmi. To by ovšem nemělo být zásadně v rozporu. Ale jistý — byť i řešitelný — rozpor zde je: stalinský obraz socialismu a s ním spjatý model společnosti, jehož zvláštní odrůdou byl i náš polodemokratický „direktivní“ politický systém, zformovaný v padesátých letech, se zdaleka ve všech socialistických zemích nevyžil.

V mezinárodním ohledu představují důsledky tohoto pojetí socialismu i jisté prvky nerovnoprávnosti ve vztazích mezi socialistickými zeměmi. Ty se pak promítají i ve sféře ideologickopolitické, v podobě tlaku, aby se rozvíjel socialismus podle šablony, která nepředpokládá respektování růzností v sociální a politické skladbě té či oné země, odtud odpor ke „specifickým cestám“ jako k cestám „nacionalistickým“ a „revizionistickým“, jak jsme jej mohli ve zvýšené míře zaznamenat v posledních týdnech: článek Kozlova v Sovětskéj Rossiji, vystoupení T. Živkova v Sofii atd. Odtud i příznačná poznámka v projevu J. Smrkovského: „... ale naše vztahy *musí být vytvářeny* (nikoli *jsou* vytvořeny) na základě naprosté vzájemné rovnoprávnosti...“

Řešení naznačeného rozporu vyžaduje pevného odhodlání, a to zase obezřetnost, opatrnost a rozvahu. Jedno ani druhé, zdá se, nechybí. Odhodlání a obezřetnost ovšem ještě nedělají politiku. Ta musí vyrůst z plného zvládnutí sociálních a politických sil ve *vlastní* zemi. A zde není situace zdaleka jednoduchá. Ani — přísně vzato — čtyři měsíce po lednu nemůže být. Roste nespokojenost sil, které ulpívají setrvačně na

starém. Mimořádně podrážděné se reaguje na působení tisku, rozhlasu a televize, které rozbíjejí předpoklady staré „kabinetní“ politiky a nutí dělat politiku revoluční a demokratickou, politiku, která plně počítá s veřejností, která svádí houževnatý boj s konzervativním oportunismem a byrokratismem.

Zároveň se objevil potenciální protivník komunistů, který v podmínkách krize starého systému i komunistické strany vytyčuje jinou strategii národní politiky. Strategii, která nepočítá ani s komunisty, ani se spojenectvím se socialistickými zeměmi. Hesla této staronové pravice politiky se nabízejí sama: dvacet let jste vládli a kam jste to dovedli? Běžte od toho, máte-li ještě kus cti v těle, myslíte-li to s demokracií vážně!

Proti prvním hlídkám tohoto protivníka míří i Smrkovského výpad odpirající „právo napadat a ostouzet komunistickou stranu“ těm, kdož využívají kritické analýzy minulých let. Je to však výpad dvojsečný. Připomíná příliš stará schémata „ideologického boje“, která jen utvrzovala představu, že komunistům, ať mluví o čemkoliv, jde především anebo výlučně jen o jejich moc. Neboť jakým právem se odmítá právo odmítat komunisty, jestliže „zklamali“?! Právem *socialistické* demokracie? Jaká to ale potom je *demokracie*!?

Problém, jenž se v této souvislosti rýsuje, představuje snad nejzávažnější úskalí naší politiky v současnosti, což dokazuje i roztržka ve Svazu slovenských spisovatelů. Ladislav Novomeský, který vystoupil spolu s dalšími proti „demokratickým jestřábům“, jej vyjádřil osobním vyznáním v článku Malují snad čerta na zeď? (Rudé právo shodou okolností rovněž v nedělním čísle): „*Chci být* při jakémkoli aktu obrozujícím socialismus. Ale *nechci být* při jeho likvidaci, i když by se to tento neslavnostní obřad obratně maskoval demokratizačním pokřikem.“

Bylo by zpozdilé kvalifikovat Smrkovského či Novomeského jako konzervativce, jimž jde o uchování moci. Ironizuje-li Novomeský (viz uvedený článek) Vladimíra Maňáka, který „se ptá ústy nekomunistického občana, proč se ještě komunistická strana v rámci demokracie a demokratizace sama neodbouchla“, vyjadřuje elementární logiku politického sporu — sporu o moc. Tuto logiku nemůže obejít nikdo, kdo chce dělat politiku. Nemůže ji obejít žádný komunista, pokud chce dělat komunistickou politiku; a tu ovšem nemůže dělat podkopávaním autority vlastní strany ve prospěch nějaké jiné, nové strany.

Elementární logika politické autority nepostihuje však dialektiku aktuální politiky. Klíč naznačuje argumentace těch „nekomunistických občanů“, jejichž jménem V. Maňák odmítá předpoklad, že „demokratizační úsilí, které komunistická strana začala, může být úspěšné jedině se stranou a nikoli proti ní“, protože jsou přesvědčeni, že „demokratizační pohyb byl na

komunistické straně *vynucen* progresivními občany bez ohledu na stranickou příslušnost“.

Pravda uvedené argumentace záleží v tom, že demokratizační proces byl skutečně vynucen. Jinak to ani není možné, neboť vzešel z politického sporu. Její nepravda spočívá v mlhavé kategorii „progresivních občanů bez ohledu na stranickou příslušnost“, postavené proti straně „jako takové“, proti komunistům „vůbec“. Progresivní síly komunistické strany politiky z této kategorie vypadávají. Ale bez nich je neodmyslitelný progresivní pohyb našeho politického života, vnitřní vývoj *dané* politické moci. Politika, která tento fakt ignoruje, která si bude klást za cíl mocenskou porážku komunistů jako nepohodlné síly, jež už je jen na obtíž skutečné demokracii, riskuje nevyhnutelně nejen vlastní porážku, neboť nemůže nabídnout žádnou vážnou alternativu k demokratické socialistické politice progresivních sil v komunistické straně. Je proto jen jedna alternativa pro ty, kdož sledují skutečné zájmy národa: Politika pozitivní spolupráce a politika dohody všech činnorodých sil, které vyvstaly v celém polednovém období — spolupráce a dohoda komunistů, socialistů, demokratů, i aktivní účast „angažovaných nestraniků“ na této politice. Jen tak může vzniknout síla, která prosadí rozvoj socialismu na demokratickém základě a rozvoj demokracie na základě socialistickém. Jen tak je možno překonat obavy *všeho druhu* — a v neposlední řadě i obavy v jednotlivých zemích socialistického tábora.

LL č. 12, 16. května 1968

Zdeněk Pochop Proletáři, spojte se

Četl jsem si v 10. čísle LL reportáž Edy Kriseové o těžkém údělu dělnických žen v naší společnosti a napadlo mi, že vlastně stejně neveselá reportáž by se dala napsat i o valné části našich dělníků. Těch, kteří v pochmurném, hlučném prostředí osm hodin denně plní svou normu u zastaralých strojů, těch, kteří u primivních běžících páسů vykonávají dny, týdny, měsíce milióny stejných pohybů, těch, kteří si na hranici svých sil vylepšují důchod. A vzpomněl jsem si, jak jsem nedávno v horách potkal četru dělnické mllice při jakémsi cvičení. Byli to tatíci nikoliv nejmladší a velice se snažili. Vůbec se nepodobali záložníkům na vojně. Snad proto, že cítili odpovědnost k své třídě, která jim světila zbraně, aby mohli v případě potřeby bránit její zájmy.

Ale jaké zájmy? Co vlastně přinesla diktatura dělnické třídy dělníkům?

Zdá se mi, že ve skutečnosti mají dnes dělníci daleko menší možnosti podílet se na správě svých závodů než v době, kdy mohli uplatňovat svou vůli prostřednictvím fungujících odborů. Že mohou daleko méně ovlivňovat